

מכתב הכמיהה לאהבה מרחוק

(בשולי יומנים ומכתבים של פרנץ קפקא)

צבי רפאלי

באהבה את חולצתה היפה, מתכנן את טקס הנישואין לעתיד, אף חושב על ריהוט הדירה, שולח לה אחד מספריו. היא משיבה לו במכתבה כי איננה מבינה את דבריו. פליצה הישרה, טובת המזג, אוהבת אותו, אך כה רחוקה מעולמו. זרות בעיניה תשוקת בדידותו ואותן המילים של וידויים חושפניים.

כאשר הסופר הצ'כי גוסטב יאנוש שאל את פרנץ קפקא האם הוא בודד כמו קאספר האזור בספרו של יעקב וסרמן, השיב קפקא: "הרבה יותר בודד, בודד כמו פרנץ קפקא". ממקורות אחרים אנו יודעים שהיה מוקף בעמיתים נאמנים, תמיד חברותי ובעל חוש הומור. האם התחזה בבדידותו, בייסורי רוחו ובכמיהתו למטאפיזי בלבד? בוודאי שלא. אך אותה שמחת היגון לא פעם תמוהה היא, על אף האותנטיות שבה.

לעתים ראה עצמו כגיבור מגזר הדין, לעתים כיוסף ק', ולדבריו, הבדידות בעבורו היא הסמל הקיומי של חירותו האישית. בימי התקשרותו לפליצה באוור עבד על שני ספריו: *המשפט* ו-*הנעדר*. האם העלמה בירסטנר *המשפט* היא מעין אלטר-אגו של פליצה? "תפס אותה, נשק שפתייה, לאחר מכן את כל פניה כחיה צמאה הגומעת מים מן המעיין..." גם לבריחתו של גיבור *הנעדר* לאמריקה, לאחר שפותה בידי משרתת, יש אולי הבט אוטוביוגרפי. כך "נאנס" העלם פרנץ, לדבריו, בידי זבנית פלונית. הפחדים אינם מניחים לו. במכתב לפליצה הוא כותב: "בצעירותי עמדתי ליד החלון ושיחקתי עם הידידת שלו. עמדתי להשליך עצמי מהחלון אך זה היה מכבד. גם דמעות עצובות מעניקות

אולם יומנים לחוד ומכתבים לחוד. נדמה שבמכתביו הוא כמו מצנור עצמו. המילים חמות, נרגשות, מלאות אהבה וכיסופים לפינת שקט לחלום בה. אך כבר במכתבו, בין הראשונים שכתב אליה, מכתב שלא נשלח, כתב: "עלמתי היקרה, אסור לך להוסיף ולכתוב לי וגם אני לא אכתוב אלייך. כתיבתי עשויה לעשותך אומללה, אני ממילא אמות..." וביומנו רשם: "לילה אומלל; אי אפשר לחיות עם פ'. אינני מסוגל לחיות עם מישהו... אולם אי אפשר להישאר לבד... חוסר שינה, כאב ראש, לקפוז מהחלון, אבל ליפול על הקרקע הרכה מגשם, כדי לא למות".

עניין רגיל הוא אצל קפקא לשאוף אל ההרס העצמי אך לבסוף כמו לקום לתחייה ולהמשיך לחיות בייסוריו. כך קרה *הטיירה*, שהיתה סגורה בפניו הרמטית ובכל זאת הוא שואף עד בלי קץ להיכנס לתוכה, תמיד שלושה צעדים אחורה וצעד אחד קדימה. כך הוא לוחם *המשפט*, כך הוא רוצה לחמוק מגור דינו, אך לשווא.

בעולמו שולט ההיבריס, החטא הקדמון. הוא שונא את גופו הכחוש, את כיעורו המדומה. ביטוי לתחושת המאזוכיזם שלו נמצא באחד ממכתביו לפליצה:

"פרטים מדויקים על עצמי, פ' היקרה, לא אוכל לכתוב. את יכולה כל רגע ורגע לנטוש אותי ואז אני אפול לפניך ככלב בהכנעה..."; ועוד: "אני ירא מכך שאוכל להיות מאושר", ובמכתב אחר: "אני שוכב אפרקדן לפניך על הארץ, אנא דחי אותי, אם לא כן יהיו חיי שנינו לאסון".

ולמרות הכול, הוא משתוקק אליה. הוא מתאר

יודע לי כי קפקא אינו לוחם בחיים באשר הנם, אלא בסוג מסוים של חיים. כידוע לכל, הוא רואה עצמו תמיד חלש ואשם בכל. עם זאת, אין בעולם עוד אחד חזק כמותו... אני יודעת זאת עד טיפת דמי האחרונה... מילנה ינסקה

דכתביו ויומניו של פרנץ קפקא אינם אך ורק וידוי אישי של אדם מיוסר, אלא אף יצירה ספרותית הקיימת בזכות עצמה. בחלקה היא בבחינת אינטרמצו *להמשפט, הטיירה, הנעדר* ועוד. לאנלוגיה בין מכתביו, יומניו והרומנים פרי עטו, התייחס זה מכבר מקס ברוד. בעיני, בכל מכתב ומכתב לידידותיו מצוי האלמנט הקבוע של כמיהה לאהבה ממרחקים, שכן האהבה האמיתית של זוגיות, של נישואים, היתה ממנו והלאה.

ובראשית היתה פליצה באוור. את פליצה פגש בפראג בביתם של הורי מקס ברוד. השנה: 1912. חליפת המכתבים בין פליצה הברלינאית לבין קפקא הפראגאי התקיימה משנת 1912 עד 1917. פעמיים התארס עמה קפקא, פעמיים ביטל את האירוסין. לעתים לא קרובות הם נפגשו. לאחר פגישתם הראשונה רושם קפקא ביומנו, שבמרוצת השנים הפך ל"ידידו" הטוב: "העלמה פ"ב ירבה איתנו ליד השולחן, ואף על פי כן עושה רושם של משרתת. לא הסתקרנתי לדעת מה היא ומה מעשיה, אולם השלמתי עם קיומה... שערה בלונדי, הכול ללא חן, סנטר חד וחלק. אפה כמעט שבור. לאחר הסתכלותי בה ידעתי בדיוק מי היא".

אושר. לילה טוב יקירתי!" (קשה להניח שלאחר מכתב כזה הלילה אכן היה טוב). הארוס והטנאטוס שלובים יחדיו בכתיבו, יומני ומכתביו של קפקא.

ובמכתב אחר: "במכתב אחרון כתבתי שאנו שייכים זה לזה. אינני יודע מדוע, לפתע נזכרתי במשהו. ייתכן בשל הספר שאני קורא עתה על המהפכה הצרפתית. אז, באותה הזוגיות, נערפו ראשיהם של המלך והמלכה!" אין כל צורך להיות בין תלמידיו של זיגמונד פרויד כדי לעמוד על האנלוגיה בין הזוגיות ה"מאושרת" לבין הגיליוטינה.

ב-1917 חש קפקא במחלה האנושה הקרבה ובאה. הימים - ימי הנטישה הסופית של פליצה באואר. "נגזר עלי למות בקרוב, או לא להיות כשיר לחיים. האפשרות סבירה. בלילה תקף אותי שיעול חזק רווי דם. אוכל לומר, שכך טרפתי את נפשי..."

ובינתיים קרה דבר מוזר: חברתה הטובה של פליצה, גרטה בלוך, מי שסייעה בהכנות לנישואיה, עמדה בקשר עם קפקא, וכמו בקומדיות של פלאוטוס או מולייר, התאהב בה קפקא. הכמיהה במכתבי האהבה איננה גדולה הפעם. שנים רבות אחרי מותו של קפקא הודיעה גרטה ברבים כי ילדה את בנו, שהלך לעולמו בגיל שבע.

באחד ממכתביו האחרונים אל פליצה כתב (האם בהשראת אהבתו לגרטה בלוך?):

"אגלה לך סוד כמוס, אמיתי ביותר, אף כי כרגע אינני מאמין בדבר. לא אחלים עוד ממחלתי... זהו נשק מכוון נגדי. הוא קיים כל עוד אני בחיים. אין אנו יכולים לחיות ביחד."

עוד במהלך קשריו ההדוקים עם פליצה כתב לגרטה בלוך: "העלמה גרטה היקרה! אילו במקום מברקך הייתי אוזן בידך, היה לי טוב יותר". האם ביטול האירוסין ונטישת פליצה קשורים היו באהבתו החדשה? לאל פתורנים. אם כך ואם כך, הפך חלום נישואיו לפליצה לחלום באספמיה, ואילו הכמיהה לאהבה במכתביו של קפקא הניבה אולי ספרות מרתקת, אך לא יותר מכך. כל חייו סבבו סביב ספרותו, סביב ייסורי עצמו, והשאר לא היו אלא אוזקים לרוחו, כבלים מעיקים, שמהם ניסה להשתחרר. אולי עצם מהותם של החיים לא היתה בעבורו אלא המשך השהייה במושבת העונשין כאמן התענית הנצחי, נע ונד סביב טירות מוזרות הסגורות בפניו הרמטית.

אולם ללא ספק, אמלל פרנץ את חייה של אשה טובה שהיתה מסורה לו, שעל אף מוגבלות השכלתה ידעה בתוך-תוכה להבחין בגאונותו. לאחר שנים היגרה פליצה עם בעלה וילדיה

לארצות הברית. את מכתבי קפקא מכרה תמורת סכומי עתק.

בשנת 1919 פגש פרנץ ביוליה ווריוויק, בתו של סנדלר. קפקא, שביקש להתארס עמה, הודיע על החלטתו לאביו (כמה קל להתארס!). האב, כמובן, התנגד נמרצות (לא יאה לשאת לאשה בת סנדלר!). הוא גוער בבנו ואומר בלעג: "היא לבשה כנראה חולצה לבנה כמנהגן של נערות פראג היהודיות, המבקשות להבליט את מכמני גופן".

המשורר והמחזאי הפולני תדאוש רוז'וויץ', במחזה המרהיב "מלכודת", שגיבורו הוא קפקא, הווה בדמינו את חזיוניו של קפקא אחר "כלתו" לעתיד. קפקא מתבייש לבקש מאת הסנדלר את ידה של יוליה. הוא שולח במקומו את שליח המצוות הנצחי שלו, מקס ברוד, כמתווך וכמליץ יושר. הסנדלר, אנאלפבית, סבור כי ברוד הוא החתן והשיחה ביניהם משעשעת ואבסורדית. וכאן - "פיניטה לה קומדיה" של אהבת בת הסנדלר.

שנה לאחר מכן פגש הסופר את הסופרת והמתרגמת הצ'כית מילנה ינססקה, הנשואה ליהודי. מכתביו של קפקא אליה פורסמו רק בשנת 1952. בידי מקס ברוד נותרו כמה ממכתבי מילנה, שהיתה המשכילה, הבהמית, המרתקת והאינטליגנטית ביותר מבין חברותיו. ושוב היתה כאן אהבה בוערת וסוערת, במפגשים חשאיים ובמכתבי אהבה ממרחקים. אלא שהפעם כמו מצא מין את מינו, העומק הסנסואלי של שניהם, התבוננותם המטאפיזית במציאות האפורה, איחדו אותם לפרקי זמן קצרים.

במכתביו של קפקא אין הפעם שום פן בנאלי או שדוף או יומיומי. הכול נושא כאן איזו אווריריות שלא מעלמא - התשוקה, הערגה המתמדת להתייחדות המצופה, אלו טומנות בחובן את שחרורה הזמני של נפש אומללה, מיוסרת, ומחלתו של קפקא הולכת וגוברת.

גתה, בלזאק, ג'ורג' סאנד ופלובר, כולם המציאו בעיני רוחם את אהובותיהם הערטילאיות, ומצאו את בבואתן בנשים המציאותיות שבחייהם. אך פרנץ קפקא, כך נדמה, עלה בטרגיות שלו על כולם.

ברגישותו הכמו טרנסצנדנטלית, ניהל קפקא ביומנו דיאלוג עם עצמו, ששיאו במכתביו למילנה: "מכתבים לכתוב - פירושו של דבר להשתחרר מרוחות רעות, האורבות לך בעורמה. הנשיקות אינן מגיעות למקומן, אלא בדרכן הן נבלעות על ידיהן".

פעם אחרת כתב: "אין ביכולתך לאהוב אותי כפי שהיית רוצה. למעשה הנך אוהבת את

האהבה אלי, אך האהבה אלי איננה אוהבת אותי..."

במכתבים אליה הוא כותב בגלוי על אהבה בשר ודם. "הכתף השמאלית שלך, לא, לראשונה היתה הימנית, אני נושק אותה, את פנייך, ואת שדייך החשופים למחצה". אולם אחרי ביקורה אצלו הוא נתקף שוב במלנכוליה. "הביקורים שלך יפים, אך היה בהם משהו מאולץ כביקור חולים". אכן צדק. בכל פעם חש רע יותר. השחפת התגברה ללא מרפא. האם הוא קרא לה כאשר היה בריא ומאושר? אך מאושר לא היה אף פעם. ושוב, לעתים הוא קרל רוסמן הנעדר מעצמו, ואפילו תיאטרון הפלאות של אוקלהומה לא יעזור לו. יוסף ק' וגרגור סאמסא תמיד נצמדים אליו.

האהבה, כתמיד אצל קפקא, נקטעת. מילנה, על אף אהבתה הגדולה אליו, לא רצתה להיפרד מבעלה, למרות הזוגיות המוזרה ביניהם.

בקיץ 1923 בילה פרנץ עם אחת מאחיותיו על שפת הים הבלטי. שם פגש בדורה דיאמנט, נערה כבת שש עשרה, בת למשפחה חסידית מפולין, שעבדה בקייטנה של ילדים יהודים. ושוב אהבה, האהבה הגדולה מכולן. מצב בריאותו הוטב. הוא עזב את פראג והתגורר עם דורה בברלין. הפעם אין צורך במכתבים. הכמיהה מתגשמת, קורמת עור וגידים.

שנה לאחר מכן מידרדרת בריאותו שוב. הוא מועבר לבית מרפא. דורה דיאמנט ממשיכה לטפל בו ולסעוד אותו. היא אהובה, אם ואחות. בסבלו, כיאה לו, הוא פונה בזעקת כאב לרופאו: "דוקטור, אם לא תהרוג אותי אתה רוצח!"

פרנץ קפקא, מגדולי סופרי המאה, הלך לעולמו ביוני 1924. מכתבי הכמיהה שלו הם בחוקת "הר הקסמים". כדי להבין את רוחו מוטב להידרש לדמויות הפיקטיביות של תומס מאן, שהעריכו והעריצו. כמיהתו של הנס קסטורפ אל מדאם שושא, כמיהה שהוגשמה, דומה לכיסופיו של קפקא. התסמונת האניגמטית של מאן איננה שונה בעיקרה מזו של קפקא בסנטוריום לחולי השחפת.

הנס קסטורפ למדאם שושא: "אל אורחות החיים ניתן ללכת בשתי דרכים. האחת רגילה, בלתי אמצעית וטובה ואילו השנייה רעה, המוליכה אל נתיב המוות, אך זוהי הדרך הגאונית". ■

פרק מספרו של צבי רפאלי **מסע אל האמת הברזיה** (II) הרואה אור בספרי עתון 77